

Yüzyıllık Demokrasi Manifestosu: Münazarat

Furkan Aydın

[Dr., Florida State Üniversitesi, Öğretim Üyesi]

Giriş

Türkiye'nin demokrasi serüveni, 19. yüzyılda Meşrutiyet'in ilanıyla başlar. Özellikle İkinci Meşrutiyet'in 1908'de ilan edilmesiyle çok çetin tartışmalar yaşanır. O zamanın aydınları ikiye bölünür. Bir kısmı, meşrutiyeti savunurken bir kısmı da şiddetle meşrutiyete karşı çıkar. İkinci gruptakiler, meşrutiyeti şeriata aykırı bulurlar. Şer'i esaslara dayalı Osmanlı'nın Batı menşeli meşrutiyeti benimsemesinin mümkün olmadığını düşünürler. Bu heyecanlı tartışmaların ortasında o zamanın meşhur bir İslam âlimi olan Bediüzzaman meşrutiyet konusundaki tavrını şöyle ortaya koyar:

“Avrupa, bizdeki cehalet ve taassup müsaadesiyle, Şeriat'ı istibdada (zorbalığa) müsait zannettiklerinden nihayet derecede kalben üzülmüştüm. Onların bu zanlarını tekzip etmek için meşrutiyeti herkesten ziyade Şeriat namına alkışladım. Ayasofya'da, Bayezid'de, Fatih'te, Süleymaniye'de umum ulema ve talebeye hitaben müteaddit nutuklarla Şeriat'ın ve müsemma-yı meşrutiyetin münasebet-i hakikiyesini (İslamiyet'le meşrutiyet arasındaki gerçek münasebeti) izah ve teşrih ettim.”¹

Bediüzzaman, cami kürsülerinde halka meşrutiyetin faziletini anlatmakla yetinmez. Meşrutiyet'e zihnen çok uzak bulduğu Doğu aşiretlerine de meşrutiyeti anlatmaya çalışır. Kendi tabiriyle, “dağ ve sahrayı bir medrese ederek meşrutiyeti ders” verir. Bizzat ulaşamadığı insanlara ise kendi bedeline konuşmak üzere, Münazarat isimli bir eser kaleme alır.

Münazarat, tabir yerindeyse, harika bir “demokrasi manifestosu” sayılır.

1. Bediüzzaman Said Nursi, Divan-ı Harb-i Örfi, s. 388.

Bediüzzaman, Münazarat'ta istibdad hastalığını teşhis etmekle yetinmiyor, tedavisi için de bir reçete sunuyor. Aradan tam bir asır geçmesine rağmen Türkiye'nin halen aynı hastalıktan muzdarip olması, Bediüzzaman'ın reçetesine şiddetle muhtaç olduğumuzu göstermektedir.

İr. Münazarat'ı okumamış veya okuduğu halde içindeki harika tesbitleri tam anlamamış olanlar bu ifadeyi abartılı bulabilirler. Münazarat, hem İslam dünyasına hem de Batı dünyasına İslam'ın politik görüşünü anlatan harika bir eserdir. Bediüzzaman, söz konusu eserde, İslam dünyasının gelişmesine mâni olan ve insanları hayvan derecesine indiren "istibdad hastalığı"ni teşhis etmekte ve bu hastalığa sebep olan "zorba virüsü"nü keşfetmektedir. Bediüzzaman, bu virüsün zorbacı devlet erkânı tarafından bütün topluma bulaştırıldığını ifade etmektedir. İyi anlaşıldığında, Münazarat, despotik yönetimler altında ezilen İslam toplumlarında demokratik bilincin yerleşmesine katkıda bulunacağı gibi, İslam'ın şiddet ve zorbalık telkin ettiğini yönündeki yanlış imajın düzeltilmesine de katkıda bulunacaktır.²

Bediüzzaman, Münazarat'ta istibdad hastalığını teşhis etmekle yetinmiyor, tedavisi için de bir reçete sunuyor. Aradan tam bir asır geçmesine rağmen Türkiye'nin halen aynı hastalıktan muzdarip olması, Bediüzzaman'ın reçetesine şiddetle muhtaç olduğumuzu göstermektedir. Bu makalede, Münazarat'ta anlatılan meşrutiyet, istibdat ve hürriyetle ilgili orijinal tesbitleri paylaşacağım.

Bediüzzaman'ın Doğu Aşiretlerine Hediyesi: Meşrutiyet

Bediüzzaman, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yaptığı Doğu ziyaretinde, uzak yerden geldiği için kendisinden hediye bekleyenlere, en büyük bir hediye ile geldiğini söyler. Milletın yarısını bu hediye uğruna feda etseydik yine ucuz olurdu, diyerek hediyeın ne kadar kıymetli olduğuna dikkat çeker. Çünkü, hediye olarak, Kürtleri, hatta bütün İslam âlemini, asırlardır geride bırakan "zorba virüsü"³ne karşı etkili olan "meşrutiyet (demokrasi)" ilacını getirmişti. Bu ilaç, onların gelişmesine mâni olan ve emsallerine göre cüce ve zayıf yapan bu virüsü etkisiz kılıp hakiki güçlerine kavuşmayı sağlayacaktı. Dolayısıyla mezmum hastalıktan asırlardır çeken bir millet için söz konusu ilaçtan daha büyük bir hediye olamazdı.

Bediüzzaman, meşrutiyet hakkında kulaktan dolma, yanlış ve eksik bilgiler edinmiş halka, istibdat, hürriyet ve meşrutiyet kavramlarının tanımını yaparak işe başlar. Derin felsefi kavramlar kullanmak yerine, "meşrutiyet kanunıyla sual edin" diyerek, basit bir uygulamayla muhataplarına meşrutiyetin mana ve güzelliğini göstermek ister.

Bediüzzaman, istibdadın çok kapsamlı bir tanımını yapar. İstibdadın suistimale açık, zorbalığa müsait olduğunu beyan ettikten sonra insanlığı mahvettiğini ve sefaletin en derin derelerine yuvarlandığını ifade eder. İslam dünyasını geri bırakan ve insanlığa manevî gıda ve şifa olan İslamiyet'i zehirlediren istibdadın, bulaşıcı olduğunu beyan eder. Başka bir eserinde, istibdadın her türlü gelişmenin önündeki en büyük engel olduğunu şöyle ifade eder: "İstibdat, hâsılat-ı terakkiyi (ilerlemenin tüm kazanımlarını) istihlak ile (yok ederek) insanları mazi tarafına döndürüyor. İstibdat, istikbale istidbar ediyor

2. Münazarat'ın hem diğer dillere çevrilmesi hem de akademik çalışmalarla irdelenmesine büyük bir ihtiyaç var. Bu bağlamda, Michagen Üniversitesi'nden Dr. Mücahit Bilici'nin "Said Nursi'nin Moral Felsefesi" isimli Münazarat eksenli çalışması önemli bir başlangıçtır (Bilici (2008): 'Said Nursi's Moral Philosophy', Islam and Christian-Muslim Relations, 19:1, 89 – 98).

3. Doğrusu, Türkiye'nin gelişmesine mâni olan ve bünyesini tahrip eden her on yılda bir aktif hale gelen söz konusu "zorba virüsü"dür. Toplumun bütün katmanlarına bulaşmış bu virüsün yeniden güç kazanmasıdır. Zorba virüsünün taşıyıcıları olan askerî ve sivil darbecilerin, uygun şartlar oluştuğunda (veya oluşturulduğunda), kontrolü ele geçirip ülkenin gelişmesine darbe vurmasıdır. Her on sene de bir nükseden bu bulaşıcı hastalıktan kurtulmak için hastalığın sebebi olan "zorba virüsü"nü iyi tanımak ve ona karşı direnç sağlayacak ilaçlar geliştirmek gerekir.

(geleceğe sırtını dönüyor).”⁴ Çünkü, zorbalığın hâkim olduğu bir ortam çorak bir alan gibidir. İnsandaki kabiliyet tohumlarının gelişmesine mâni olmaktadır. Bediüzzaman, istibdadın bu denli tahribat yapmasını, insanlığın kabiliyetlerini imha edip onu hayvan derecesine düşürmesine bağlıyor: “Bu zaman-ı mazide (istibdat döneminde), insan istidad-ı gayr-ı mütenahiye malik iken o kadar dar ve mahdut daire içinde hareket ediyordu ki güya insan iken hayvan gibi yaşadığından, efkâr (fikirleri) ve ahlakı o daire nispetinde tedenni etmiş (gerilemiş) ve mahsur kalmış idi.”⁵

Bediüzzaman, “Şimdiye kadar (istibdat döneminde) mezarda idik, çürüyorduk”⁶ demekle de istibdadın insanları “canlı cenazeler” hükmüne getirdiğini ifade eder. Bediüzzaman, meşrutiyet ilacını “zorba virüsü”ne karşı etkin bir ilaç olarak görür. Öldürücü zorba zehirine karşı bir panzehir işlevi gördüğünü düşünür. Buna “zorba virüsü”ne karşı bağışıklık kazandıran “zorba aşısı” da diyebiliriz. Belirli dozlarda alınmasıyla, bünye direnç kazanıp zorba virüsünü etkisiz hale getirir.

Meşrutiyet-i Meşrua ve Hakiki Demokrasi

Bediüzzaman, meşrutiyet kılıfıyla istibdadı devam ettirenlere dikkat çekmiş ve mücadelesinin “meşrutiyet-i meşrua” için olduğunu ısrarla belirtmiştir. Bediüzzaman’a göre, meşrutiyetin meşruiyetinin birinci koşulu, sistemin her türlü zorbalıktan arınması ve halkın isteklerinin yönetime aksetmesidir. Yani “hakikî demokrasi”nin hâkim olmasıdır. Bediüzzaman, adı ne olursa olsun, hakikî olmayan meşrutî yönetimlere şiddetle karşı çıkmış ve hakikî demokrasi talebinde bulunmuştur. İkinci koşul ise meşrutiyetin dört mezhebe ve İslam’ın adabına dayanarak meşruiyet kazanmasıdır. Halkın çoğunluğunun Müslüman olduğu bir toplumda, bu koşul birincinin doğal sonucudur. Gayr-ı Müslimlerin çoğunlukta olduğu bir toplumda böyle bir siyasî talebe yoğunlaşmak yersizdir. Bediüzzaman’ın konuyla ilgili bütün görüşleri ele alındığında, gerçek anlamda milletin isteklerini yansıtan demokratik sistemi tek bir şahsın veya zümrenin yönetimine tercih ettiği görülüyor. Eğer halkın çoğunluğu Müslüman ise söz konusu sistem meşruiyetini İslam’a dayandıracak. Ancak çoğunluğun gayr-ı Müslim olduğu bir durumda da Bediüzzaman’ın özgürlükçü ve demokratik bir sistemden yana olduğu kolaylıkla söylenebilir.

Mesela, Müslümanların azınlıkta olduğu bir toplumda İslam namına zor kullanarak yönetimi ele geçirmek yerine, Bediüzzaman, demokratik ve özgürlükçü bir sistemde bireysel olarak İslam’ı yaşamayı ve tebliğ etmeyi tercih eder. Başka bir deyişle, Bediüzzaman her türlü dayatmacı sisteme karşı olmakla “hakikî demokrasi” taraftarıdır. Dolayısıyla, Bediüzzaman’ın demokrasi taraftarlığını Müslümanların çoğunlukta olduğu ve İslam’la meşruiyetini kazanan demokrasi ile sınırlamak doğru değildir. Bu anlamda “meşrutiyet-i meşrua”dan kastedilenin öncelikle “hakikî demokrasi” olduğu söylenebilir. Nitekim Bediüzzaman başka bir eserinde şöyle der: “Meşrutiyet-i hakikiyenin (hakikî meşrutiyetin) müsemmasına (gerçek manasına) ahd-ü peyman ettiğimden istibdat ne şekilde olursa olsun, isterse meşrutiyet libası (elbisesi) giysin ve ismini taksın; rast gelsem sille vuracağım... Tebeddül-ü esma (isimleri değiştirmekle) ile ha-kaik (hakikat) tebeddül etmez (değişmez).”⁷

4. Abdülkadir Badıllı, a.g.e., 2. baskı, s. 806.

5. Abdülkadir Badıllı, a.g.e., 2. baskı, s. 774.

6. Bediüzzaman Said Nursî, Divan-ı Harb-i Örfî, s. 424.

7. Bediüzzaman Said Nursî, Divan-ı Harb-i Örfî, s. 399.

*Bediüzzaman,
meşrutiyet
kılıfıyla istibdadı
devam ettirenlere
dikkat çekmiş ve
mücadelesinin
“meşrutiyet-i
meşrua” için
olduğunu ısrarla
belirtmiştir.
Bediüzzaman’a
göre, meşrutiyetin
meşruiyetinin
birinci koşulu,
sistemin her
türlü zorbalık-
tan arınması ve
halkın isteklerinin
yönetime aksetme-
sidir. Yani “hakikî
demokrasi”nin
hâkim olmasıdır.*

Bediüzzaman,
meşrutiyeti
Yunan felsefesine
dayandırarak tarif
etmek yerine, iki
ayetin tecellisi
olarak büyük
sevinçle tak-
dim eder: “İşte
meşrutiyet “Ve
işlerde onlarla
istişare et” (Al-i
İmran Suresi,
159.), “Onların
aralarındaki işleri
istişare iledir”
(Şura Suresi, 38.)
ayet-i kerimele-
rinin tecellisidir
ve meşveret-i
şer’iyedir
(Şeriatın emret-
tiği meşveret-
tir). O vücud-u
nuranînin
kuvvete bedel,
hayatı haktır,
kalbi marifettir
(ilimdir), lisanı
muhabbettir, aklı
kanundur, şahıs
değildir.”

“Meşrutiyet-i Meşrua”nın Menşei

Bediüzzaman, meşrutiyeti Yunan felsefesine dayandırarak tarif etmek yerine, iki ayetin tecellisi olarak büyük sevinçle takdim eder: “İşte meşrutiyet “Ve işlerde onlarla istişare et” (Al-i İmran Suresi, 159.), “Onların aralarındaki işleri istişare iledir” (Şura Suresi, 38.) ayet-i kerimelerinin tecellisidir ve meşveret-i şer’iyedir (Şeriatın emrettiği meşverettir). O vücud-u nuranînin kuvvete bedel, hayatı haktır, kalbi marifettir (ilimdir), lisanı muhabbettir, aklı kanundur, şahıs değildir.”

Bediüzzaman, meşrutiyeti istibdadın her türlü tahrifini tamir edecek ve İslam âleminin yüzünü güldürecek bir İlahî nimet olarak gördüğünü beyan eder. “Hâkimiyet Allah’ındır” diyerek çok dar bir yorumla, demokratik sistemi İslam’a karşı bulanlara cevap verircesine, “hâkimiyet-i millet”in şeriata mutabık olduğunu söyler: “Evet, meşrutiyet hâkimiyet-i millettir; siz dâhi hâkim oldunuz. Umum akvamın (kavimlerin) sebep-i saadetidir; siz de saadete gideceksiniz. Bütün eşvak (şevkleri) ve hissiyat-ı âliyeyi (yüce duyguları) uyandırır; uyku bes (yeter), siz de uyanınız. İnsanı hayvanlıktan kurtarır; siz de tam insan olunuz. İslamiyet’in bahtını, Asya’nın talini (kısmetini) açacaktır. Size müjde. Bizim devleti ömr-ü ebediye mazhar eder. Milletın bekasıyla (devamlılığıyla) ibkâ (devam) edecek; siz daha me’yus (ümitsiz) olmayınız.”

Bediüzzaman’a göre, meşrutiyet halkın temel sorunlarını meşveretle çözmekten ibarettir. Halkın meşveret yapmaya ehil olarak seçtiği temsilcileri, halk adına istişare yoluyla kararlar alıp sorunları çözmeye çalışır. Hakiki meşrutiyet söz konusu meşveretin halkın özgür iradesiyle şekillenmesini temin eder. Özgür irade ise insanı insan yapan ve onu meleklerden bile daha üstün mertebeye çıkaran bir meziyettir. Bediüzzaman, meşrutiyeti, insanı başkasının iradesine göre hareket eden köleler olmaktan çıkarıp, kendi özgür iradesiyle hareket eden hür insanlar haline getirdiği için takdir eder.

Merkeziyet ve Meşrutiyetin Mukayesesi

Bediüzzaman, meşrutiyetle merkeziyetçi istibdadi yönetimlerin farkını hükümeti hekime ve halkı hastaya benzetererek izah eder. Hastasının hastalığını bilmeden, reçete yazan bir hekimin şifa dağıtması mümkün olmadığı gibi, halkın sorunlarını bilmeyen merkezi yönetimlerin de halkın derdine deva olması mümkün değildir. Çünkü, yerel sorunları bilmeden merkezden yazılan reçeteler şifa değil, zehir hükmüne geçer.

Bediüzzaman, meşrutiyetin mahiyetini, hastasının derdini dinleyen ve o derde hangi ilacın iyi geldiğini bilen doktorun verdiği reçeteye benzetiyor. Böyle bir hekim, hastalarına şifa dağıttığı gibi, hakiki demokrasi de toplumun dertlerine deva olacak reçeteler üretir: “Farz ediniz ben bir hekimim. Şu çadır dahi eczahanedir; içindeyim. Umum köylerde veyahut evlerde çeşit çeşit hastalıkları teşhis etmiş, reçetesini yazmış bir müntehap (seçilmiş) adam, yanıma geliyor, reçetesini ibraz ediyor (sunuyor) ki “Dâü’l-cehl (cehalet hastalığı) ile baş ağrısı var” yazılıdır. Ben dahi, fen afyonunu (bilim denilen ağrı kesiciyi) iptida (öncelikle) onların lisanlarının zarfında (anlayacağı dille), sonra da lisan-ı resmîyeye (resmî dile) ifrağ ederek (çevirerek) veriyorum. Bir başkasının reçetesini gösteriyor ki kalb hastalığı olan zaaf-ı diyânet (din zayıflığı) var. Ben de fûnunu

maarif-i İslamiye (bilimsel hakikatleri İslam'ın ilimleri) ile mezc ederek (birleştirecek) bir mâcun yapıyorum, müderrislerin (öğretmenlerin) ellerine veriyorum, gönderiyorum. Diğerinde dâü'l-husûmet (düşmanlık hastalığı) ile ihtilâl sıtması var. Ben de fikr-i milliyeti uyandırarak ışıklandırarak tiryak-misal (ilaç gibi) adalet ve muhabbeti o nur ile mezc ettirerek (karıştırarak), sulfato-misal (sıtma ilacı gibi) bir ilaç veriyorum. İşte böyle bir hekimdir ki vatan hastahanesinde, biçare etfali (çocukları) helâktan (ölmekten) halâs eder (kurtarır).”

Bediüzzaman, meşrutiyetin sadece devlet yönetimiyle sınırlı olmadığını, herkesin kendi mahiyetindekilere karşı demokratik davranması gerektiğini söyler: “Ha, hükümet-i meşrutanın timsal-i nurânîsi “Hepiniz çobansınız ve idareniz altındakilerden mesulsünüz” (*Müslim, İmâre: 20.*) sırrınca, her bir büyük adam, bu düsturu nazara almak gerektir. Öyle ise ona bir yol veyahut bir balon yapınız.” Yani, demokrasi devlet idaresiyle sınırlı değildir. Evde anne ve babanın, okulda öğretmenin, üniversitede hocanın, bürokraside amirin demokratik prensiplere uygun hareket etmesi gerekir.

Bediüzzaman, her şeyi devletten beklemenin ve her suçu devlete atmanın merkezîyetçi ve monarşik sistemde meşru olduğunu, ancak meşrutî sistemde makul olmadığını çok belîğ bir örnekle izah eder. Eskiden, her şey merkezden geldiği için şikâyete hakkınız vardı. Oysa meşrutî sistemde, hükümet bir göl, her bir bölge ise bir pınar hükmüne geçti. Pınarlar temiz olduktan sonra göl eninde sonunda temiz olacaktır. Önemli olan, merkezden bir şeyler beklemek yerine, yerel olarak fazilet ve marifet pınarları açmaktır. Aksi halde, halk hükümetin dilencisi hükmüne geçer.

Meşrutiyetin Meyveleri

Bediüzzaman, devlet yönetimindeki bütün kötülükleri istibdad karanlığına atfederken iyilikleri de meşrutiyetin aydınlığına veriyor: “Ne kadar iyilik var, meşrutiyetin ziyasındandır (ışığındandır); ne kadar fenalık var, ya eski istibdadın zulmetinden (karanlığından), yahut meşrutiyet namıyla yeni bir istibdadın zulmündendir.

Bediüzzaman, demokratik bir yönetim şeklinin çok önemli olduğunu çünkü devletin demokratik olması beraberinde her kesimin, her bireyin de demokratik olmasını temin edeceğini söyler. Özellikle, bilim adamları, din adamları ve öğrencilerin de zorbalığı bırakıp demokratik değerleri benimseyeceğini söyler. Yani yetkili olanların kendi düşüncesini dayatmak yerine meşveretle diğerlerinin görüşüne başvuracağını beyan eder. Bediüzzaman, meşrutiyete olan sevgisinin meşvereti her alanda yeniden canlandırmaya bağlar: “meşrutiyet hükümete düştüğü vakit, fikr-i hürriyet meşrutiyeti her vecihle (açıdan) uyandırır. Her nevide, her taifede onun sanatına ait bir nevi meşrutiyeti tevliid eder (doğurur). Hatta ulemada, medariste (medresede), talebede bir nevi meşrutiyeti intac eder (netice verir). Evet, her taifeye ona mahsus bir meşrutiyet, bir teceddüt (yenilik) ilham olunuyor. İşte şu arkasında şems-i saadeti (mutluluk güneşi) telvih eden (gösteren) ve temayül (yönelişe) ve incizap (cezbetmeye) ve imtizaca (birleşmeye) yüz tutan (başlayan) lemeat-ı meşverettir (meşveret parıltılarıdır) ki bana meşrutiyet hükümetini bu kadar sevdirmiştiir.”

*Bediüzzaman,
devlet yönetiminin
deki bütün kötülükleri istibdad karanlığına atfederken iyilikleri de meşrutiyetin aydınlığına veriyor: “Ne kadar iyilik var, meşrutiyetin ziyasındandır (ışığındandır); ne kadar fenalık var, ya eski istibdadın zulmetinden (karanlığından), yahut meşrutiyet namıyla yeni bir istibdadın zulmündendir.*

Çünkü hayvanlar, aklını kullanıp konuşarak birlikte yaşama formülü geliştiremediği için zor kullanılarak kendi arzularını zayıf bulduklarına dayatır. Oysa insan kaba kuvvet yerine, akıl ve ilmin kuvvetini kullanmalı. Yekdiğerine dayatmak yerine, onun özgür iradesine saygı duyma faziletine sahip olmalı.

Bediüzzaman, insana özgür irade veren Allah'ın, insanı zorbalardan kurtarmak için ona Kur'an'ı gönderdiğini söyler. Ta ki Kur'an'ın nuruyla her türlü zorbalığın karanlığı dağılsın diye. İslam, asr-ı saadette bu fonksiyonu görmekle beraber, hilafetin Emevilerle saltanata dönüşmesi, istibdadı yeniden hayatlandırdı.

Meşrutiyetin Mağdurları

Meşrutiyet, büyüklerimiz olan şeyhleri ve ağaları kırdı. Onları gözden düşürdü, diye şikâyette bulunan halka, Bediüzzaman'ın verdiği cevap ilginçtir: "Manen her bir zamanın bir hükmü ve hükümranı vardır. Sizin istilahınızca (anlayacağınız), o zamanın makinesini çeviren bir ağa lazımdır. İşte, zaman-ı istibdadın (baskıcı devrin) hâkim-i manevisi (gerçek hâkimi) kuvvet idi; kimin kılıncı keskin, kalbi kâsî (katı) olsa idi, yükselirdi. Fakat zaman-ı meşrutiyetin zenbereği, ruhu, kuvveti, hâkimi, ağası hak'tır, akıl'dır, marifet'tir (ilimdir), kânun'dur, efkâr-ı âmme'dir (kamuoyu'dur); kimin aklı keskin, kalbi parlak olursa yalnız o yükselecektir... İşte ey Kürtler! Sizin bey ve ağa, hatta şeyhleriniz dahi, eğer kuvvete istinad ile kılınçları keskin ise bizzarûre (mecburen) düşeceklerdir; hem de müstehaktırlar. Eğer akla istinad ile cebr (zor) yerine muhabbeti istimal (kullanıp) ve hissiyatı, efkâra (fikirlere) tabî ise o düşmeyecek, belki yükselecektir." Başka bir ifadeyle, eğer söz konusu büyükleriniz kuvvete dayanıyorsa, zaten büyük değildir. Zorbalıkla kendilerini büyük diye size yutturmuş. Onların düşmesine üzülme. Eğer akla, ilme, marifete ve hakka-niyete dayanıyorsa onlar meşrutiyetle, mağdur değil, ma'mur olacaklar.

Bediüzzaman, bey, şeyh, ağa, âlim ve paşa gibi lakaplarla halka yapılan zorbalıkların halkı mahvedip ilerlemesine mâni olduğunu söyler. Ancak asıl kabahati, bütün zorbalıkların pederi olan zorba devlet yönetimine verir. Toptancı davranıp bütün beyler, ağalar ve şeyhleri aynı kefeye koymaz. Onları ikiye ayırır. Birinci gruptakiler, gerçekte büyük olacak mezîyetleri olmayanların, söz konusu etiketleri kullanarak halkın üzerine çıkıp kendini büyük göstermeye çalışırlardı. Söz konusu "sahte büyükler" halkı küçülterek kendilerini büyütme çalışır. Bediüzzaman, ilim, rütbe, makam gibi araçları kullanarak millete tahakküm eden bu zorbaları şiddetle tenkit eder. Millet'in etiyile beslendiklerini, korku ve şiddetle milleti köleleştirdiklerini söyler.

Meşrutiyet ve İslamiyet

Bediüzzaman, istibdadın temelde hayvanlara mahsus bir vasıf olduğunu söyler. Çünkü hayvanlar, aklını kullanıp konuşarak birlikte yaşama formülü geliştiremediği için zor kullanarak kendi arzularını zayıf bulduklarına dayatır. Oysa insan kaba kuvvet yerine, akıl ve ilmin kuvvetini kullanmalı. Yekdiğerine dayatmak yerine, onun özgür iradesine saygı duyma faziletine sahip olmalı.

Bediüzzaman, insana özgür irade veren Allah'ın, insanı zorbalardan kurtarmak için ona Kur'an'ı gönderdiğini söyler. Ta ki Kur'an'ın nuruyla her türlü zorbalığın karanlığı dağılsın diye. İslam, asr-ı saadette bu fonksiyonu görmekle beraber, hilafetin Emevilerle saltanata dönüşmesi, istibdadı yeniden hayatlandırdı. İlmin yerini cehalete bırakması zorbalığı besleyip devam ettirdi: Şeriat-ı Garrâ (İslamiyet) zemine nüzûl etti (indi); ta ki zeminin yüzünü temiz ve insanın yüzünü ak etsin, şu insanıyetten siyah lekesini izale etsin (temizlesin); hem de izale etti (temizledi). Fakat vâesefâ (ne yazık) ki muhît-i zamanî ve mekâninin (günün şartlarının) tesiriyle, hilafet saltanata inkılap edip (dönüşüp), istibdat bir parça hayatlandı. Ta Yezid zamanında, bir derece kuvvet bularak başını kaldırdığından, İmam Hüseyin Hazretleri hürriyet-i şer'îye kılıncını çekti, başına havale eyledi. Fakat ne çare ki istibdadın kuvveti olan cehil (cehalet) ve vahşet, cevanib-i âlemde (her tarafta) zeynab (birikip) gibi Yezid'in

istibdadına kuvvet verdi.”

Bediüzzaman, asr-ı saadetin meşrutiyetle kıyas edilemeyeceğini söyleyenlere, isme değil, manaya bakmalarını tavsiye eder: “Meşrutiyetin sırrı, kuvvet kanundadır, şahıs hiçtir. İstibdadın esası, kuvvet şahısta olur, kanunu kendi keyfine tâbî edebilir, hak kuvvetin mağlubu. Fakat bu iki ruh her zamanda birer şekle girer, birer libas (elbise) giyer. Bu zamanın modası böyle giydiriyor.” Zamana göre isim ve şekli farklı dahi olsa insanlık tarihi bir anlamda meşrutiyetle (veya hürriyetle) istibdad arasındaki mücadele tarihidir. Bazen biri galip olsa bile, diğeri kısmen hükmünü devam ettiriyor. Bu mücadele günümüzde de devam ediyor.

Bediüzzaman, meşrutiyeti şeriata aykırı bulanlara üç gerekçeyle karşı çıkıyor: Birincisi, meşrutiyetin özü şeriattan gelir. Şeriatın istediği de böyle bir yönetim şeklidir. Batı’daki meşrutiyet Eski Yunan’dan gelmesine rağmen dayandığı değerler itibariyle, şeriatın malıdır. Çünkü hakikî meşrutiyetin hedefi olan hürriyet, adalet ve kanun önünde eşitlik, İslam’ın esasıdır: “Sadr-ı evvelin (dört halife dönemi), yani sahabe-i kiramın o zamanda âlemde vahşet ve cebr-i istibdat (zorbalık) hükümferma olduğu halde, hürriyet ve adalet ve müsavatlari (eşitlik) bu müddeaya (iddiaya) bürhan-ı bahirdir (Deniz gibi apaçık bir burhandır).”⁸ İkincisi, meşrutiyet zamanında yapılan bazı icraatlar şeriata aykırı olduğu gibi hakikî meşrutiyete de aykırıdır. Üçüncüsü, hiçbir insanın bütün hali şeriata tam uygun olmadığı gibi, meşrutiyet de tamamiyle şeriata mutabık olmayabilir. İnsanların bazı kusurlarını mazur gördüğümüz gibi meşrutiyetin de bazı kusurlarını mazur görmeliyiz. Meşrutiyette devlet gücünün kötüye kullanılması engelleniyor. Tek şahıs idaresinde ise gücü kötü kullanmanın yolları açıktır.

Meşrutiyette Azınlık Hakları

Bediüzzaman, gayr-ı Müslimlerin meşrutiyetle meclise girdiğini ve oy sahibi olduğunu, dolayısıyla onların oyuyla alınan kararların şeriata aykırı olacağını söyleyenlere günümüzde demokrat geçinenlerin çoğunu geride bırakacak bir şekilde cevap verir. Çoğu Müslüman olan mebusların, gerçek demokrasinin gereği olarak hür iradeleriyle hareket etmeleri durumunda açıkça İslam’a aykırı karar almayacaklarını söyler. Siyasi ve iktisadi konularda ise maharetin esas olduğu ve gayr-ı Müslimin reyinin muteber olduğunu beyan eder. Saat tamirciliğinden anlayan gayr-ı Müslim bir usta, tamirden anlamayan dindar bir Müslüman’a tercih edilir: “Saati yapmakta veyahut makineyi işletmekte, sanatkâr bir Haço ve Berham’ın reyî muteberdir; Şeriat reddetmediği gibi, Meclis-i Mebusan’daki mesalih-i siyasiye (siyasî meselelerde) ve menafi-i iktisâdiye (iktisadî konularda) dahi ekseri bu kabilden olduğundan, reddetmek lazım gelir.”

Ramazan’da oruç tutmayıp, rakı içen ve namazı terk eden Jön Türklerin devlet idaresinde yer almasından şikayetçi olanlara şu cevabı verir: “Fakat iş ve san’at başka olduğu için, fâsık (büyük günahları işleyen) bir adam güzel çobanlık edebilir. Ayyaş bir adam, ayyaş olmadığı vakitte iyi saat yapabilir. İşte şimdi salâhat (salih olma) ve mehareti, tabir-i âharla (başka bir deyişle) fazileti ve hamiyeti, nur-u kalb ve nur-u fikri cem edenler (hem inancı kuvvetli hem de

*Bediüzzaman,
meşrutiyeti şeria-
ta aykırı bulanlara
üç gerekçeyle karşı
çıkıyor: Birincisi,
meşrutiyetin özü
şeriattan gelir. Şe-
riatın istediği de
böyle bir yönetim
şeklidir. Batı’da-
ki meşrutiyet
Eski Yunan’dan
gelmesine rağmen
dayandığı değerler
itibariyle, şeriatın
malıdır. Çünkü
hakikî meşruti-
yetin hedefi olan
hürriyet, adalet
ve kanun önünde
eşitlik, İslam’ın
esasıdır.*

8. Bediüzzaman Said Nursî, Divan-ı Harb-i Örfî, s. 424.

Bediüzzaman, meşrutiyet muhaliflerini tarif ederken onları besleyen unsurların cehalet, inat, düşmanlık, intikam ve taliklikçilik unsurlarına dikkatimizi çekiyor. Bu unsurların oluşturduğu bataklıktan meşrutiyet düşmanlarının beslendiğini söylüyor.

ilmi olanlar) vezaife kifayet etmezler (yeterli gelmezler). Öyleyse ya maharettir veya salâhattir. San'atta(ustalıkta) maharet ise müreccattır (tercih sebebidir).” Başka bir deyişle, Bediüzzaman, maharetin esas olduğu işlerde, inancın esas alınamayacağını beyan eder. Ayyaş; ancak ustalığı iyi olanın, dindar; ancak ustalığı kötü olan bir saatçiye tercih edileceğini misal olarak zikreder.

Meşrutiyet muhalifleri

Bediüzzaman, meşrutiyet muhaliflerini tarif ederken onları besleyen unsurların cehalet, inat, düşmanlık, intikam ve taliklikçilik unsurlarına dikkatimizi çekiyor. Bu unsurların oluşturduğu bataklıktan meşrutiyet düşmanlarının beslendiğini söylüyor. Halkın demokratik yollarla kendini idare etmesini istemeyenlerin, mevcut otoriter durumdan menfaat elde eden bir cemiyet veya elit grup olduğuna dikkat çekiyor: “Cehalet ağının, inat efendinin, garaz beyin, intikam paşanın, taklit hazretlerinin, mösyö gevezeliğin taht-ı riyasetlerinde (başkanlığında) insan milletinden menba-ı saadetimiz (huzur kaynağımız) olan meşvereti inciten bir cemiyettir.” Söz konusu cemiyetin, demokrasi ile kaybedecekleri bir liralık zararı millet bin liralık menfaatine feda etmediğini; hatta kendi menfaatlerini millet bin zararında gördüğünü; kavramlara denge-siz ve muhakemesiz manalar vererek karmaşa çıkardığını; şahsî düşmanlık ve intikam hisleriyle hareket ettikleri halde, millet namına fedakârlık iddiasında bulduklarını; istibdadı başka isimler altında devam ettirmek istediklerini ve millete garazları olduğu için onların rahata kavuşmasını arzulamadıklarını söylüyor. Türkiye’de demokratik rejimin gelişmesine çomak sokanları bundan daha kapsamlı ve belîğ bir şekilde izah etmek mümkün mü acaba?

Bediüzzaman, demokrasi düşmanlarının münafıkâne hareket edip kendilerini gizlediklerini söyler: “Hiçbir müfsid (fesahtçı) ben müfsidim (fesahtçıyım) demez. Daima suret-i haktan (doğrudan yana) görünür. Yahut batılı hak görür. Evet, kimse demez aryanım ekşidir.” Başka bir deyişle, sözlerine değil, icraatlarına bakarak söz konusu demokrasi düşmanlarını teşhis etmenin mümkün olduğuna işaret eder. Ergenekon soruşturması dâhilinde, demokratik sistemi kanlı yollarla yıkmak suçundan yargılananların demokrat kesilmeleri bu teşhisin doğruluğuna gösterir.

Meşru Hürriyet ve Meşrutiyet

Bediüzzaman, “meşru/hakiki hürriyet”e zemin hazırladığı için meşrutiyete sahip çıkar. “Hürriyetin şeni odur ki ne nefesine, ne gayrıya zararı dokunmasın. Tam ve mükemmel hürriyet, kişinin firavunlaşmaması ve başkasının hürriyeti ile alay etmemesidir.” Başka bir deyişle, Bediüzzaman, dışarıdan gelen her türlü dayatmayı, insanın özgür iradesine müdahale ve hürriyete kısıtlama olarak gördüğü gibi, içerden nefis ve şeytan canibinden gelen isteklere boyun eğmeyi de hürriyete aykırı görüyor. Birincisi, insana köle olmak ise ikincisi de nefse köle olmaktır. Hakiki hürriyet, hem başkasının hem de nefsin esaretinden kurtulmakla mümkün olur. Hür insan, ne başkasına ne de kendine zarar vermeksizin, istediğini yapan insandır. Bediüzzaman, meşrutî bir sistemde, hakiki hürriyetin nasıl olması gerektiğini şöyle ifade eder: “Kanun-u adalet (adalet kanunları) ve tedipten (edipten) başka, hiç kimse, kimseye tahakküm etmesin. Herkesin hukuku mahfuz kalsın (korunsun), herkes harekât-ı meşruasında (meşru hareketlerinde) şahane serbest olsun.”

Hürriyeti kâfirlik vasfı görüp karşı çıkanlara, Bediüzzaman hürriyeti imanın bir gereği olarak tarif eder: “Hürriyet Rahmân’ın ihsanıdır, zira o imanın bir hassasıdır.” Bediüzzaman, iman ile hürriyet arasındaki bağlantıyı iki gerekçeyle açıklıyor: Birincisi, imanlı biri, sadece Allah’a köle olmakla her şeyin ve herkesin köleliğinden kurtulur. Çünkü her şeyin doğrudan doğruya İlahî kudretin tasarrufunda olduğunu bilir. Başkalarına kul olmaz. İkincisi, Allah’a iman eden biri imanın verdiği şefkatle kendisinden zayıf gördüklerine kuvvet kullanmak yerine, onları acıyıp yardım eder. İlahî rahmetin insanlara ihsan ettiği sınırlı iradeyi ellerinden almaya kalkışmaz.

Meşrutiyet-i Meşruanın Müstakbeli

Bediüzzaman, meşrutiyet-i meşruanın “ne kadarı bize gelmiş ve niçin bütün gelmiyor?” sorusuna şöyle cevap veriyor: “Ancak on kısımdan bir kısmı size gelebilmiş. Zira sizin şu vahşetengiz, cehaletperver husumetefzâ (düşmanlık eseri) olan sarp dağ ve derelerinizdeki vahşet aylarından, cehalet ejderhasından, husumet kurtlarından biçare meşrutiyet korkar, kolaylıkla gelmeye cesaret edemez. Eğer siz tenbel kalıp da onun yolunu yapmazsanız, tenbellik etseniz, yüz sene sonra tamamen cemâlini (güzelliğini) göreceksiniz. Zira sizinle İstanbul arasındaki mesafe bir aylıktır; fakat sizinle ehl-i meşrutiyet (demokrat insanlar) arasındaki mesafe bin aydan fazladır. Zira eski zamanın adamlarına benzersiniz. O nazik meşrutiyet, İstanbul havalisindeki yılanlardan kurtulsa şu uzun mesafeden geçmekle, cehalet gibi müthiş bataklığı, fakr (fakirlik) gibi mütevahhiş (korkunç) kıraçları, husumet (düşmanlık) gibi gayet keyşer (sapa) dağları katetmekle beraber, eşkiyaya rast geçecektir...”

Bediüzzaman, “hakikî demokrasinin” kendiliğinden gelebileceğini ve önündeki büyük engelleri kaldırarak ona yol hazırlamak gerektiğini söyler. Başka bir deyişle, demokrasi tepeden paraşütle inmez. Eğer tenbellik yapıp hakikî demokrasinin gelmesi için gerekenleri yapmazsanız, onu tüm güzellikleriyle; ancak yüz sene sonra görebilirsiniz der. Bu sözlerin üzerinden yaklaşık yüz sene geçerken Türkiye’nin tam demokrasi mücadelesinde yaşadığı gelişmeler çok manidardır. Bediüzzaman’a göre hakikî demokrasinin gelmesi önündeki büyük mânilerin kalkmasına bağlıdır.

Birincisi, “İstanbul havalisindeki yılanlar” ifadesiyle demokrasi düşmanı sözde aydınları kastediyor. Onların, demokratik gelişmeyi öldürebileceğine işaret ediyor. Türkiye’deki darbelerin arkasında elit kesimin olması bu tespitin doğruluğunu gösteriyor.

İkincisi, cehalet bataklığını eğitimle kurutmadan demokrasi gelmeyeceğini söylüyor.

Üçüncüsü, fakirliği aşip ekonomik olarak gelişmeden, yani insanların karnını doyurmadan, tam demokrasiyi beklemenin hayal olduğunu ifade ediyor.

Dördüncüsü, demokrasiyi doğru anlamak gerektiği, onu yanlış yorumlayanların da demokrasinin gelmesine mâni olduğuna işaret ediyor.

Bediüzzaman, tenbellik ve ümitsizlikle demokrasinin gelmediğinden yakınanlara, “Onun çabuk gelmesini istiyorsanız, işte marifet (ilim) ve faziletten demiryolunu yapınız; ta ki meşrutiyet, medeniyet denilen şimendifer-i kemalata (mükkemellik trenine) binip ve terakkiyat (ilerleme) tohumlarını bindirerek kısa bir zamanda mânilerden kurtulup geçerek size selam etsin. Siz ne kadar

*Bediüzzaman,
“hakikî demokrasinin” kendiliğinden gelebileceğini ve önündeki büyük engelleri kaldırarak ona yol hazırlamak gerektiğini söyler. Başka bir deyişle, demokrasi tepeden paraşütle inmez. Eğer tenbellik yapıp hakikî demokrasinin gelmesi için gerekenleri yapmazsanız, onu tüm güzellikleriyle; ancak yüz sene sonra görebilirsiniz der.*

Bediüzzaman'ın bu sözlerinin üzerinden yaklaşık yüz sene geçmesine rağmen, tembelliğimizle yolunu yapıp, eşkıyalardan korumadığımız için hakiki demokrasi treni henüz bize gelmemiştir. Bütün bunlara rağmen Bediüzzaman ümitvar olmamızı tavsiye eder.

yolu acele ile yapsanız, o da o derece acele ile gelecektir....” Bediüzzaman, kismetle varsa bize de meşrutiyet gelir, tevekkül etmek gerekmez mi, diyenlere ise şöyle cevap verir: “Bîçare tâlinize(kısmetinize) siz de yardım etmelisiniz. Bağdat tarrarları (eşkıyaları) gibi olmayınız. Sizin atalet (tenbellik) bahanesi olan şu teşebbüssüz tevekkülünüz, nizam-ı esbabı (sebeplere dayalı ilahi düzeni) reddettiğinden, kâinatı tanzim eden meşîete (İlahî kanunlara) karşı temerrüd demektir (direnmeştir). Şu tevekkül döner, nefsinin nakzeder (kendini yok eder).”... Eğer siz tenbel kalıp da onun(meşrutiyetin) yolunu yapmazsanız, tenbellik etseniz, yüz sene sonra tamamen cemâlini (güzelliğini) göreceksiniz. Zira sizinle İstanbul arasındaki mesafe bir aylıktır; fakat sizinle ehl-i meşrutiyet (demokrat insanlar) arasındaki mesafe bin aydan fazladır. Zira eski zamanın adamlarına benzersiniz. O nazik meşrutiyet, İstanbul havalisindeki yılanlardan (demokrasi düşmanı sözde aydınları kastediyor) kurtulsa şu uzun mesafeden geçmekle, cehalet gibi müthiş bataklığı, fakr (fakirlik) gibi mütevahhiş (korkunç) kıraçları, husumet (düşmanlık) gibi gayet keyşer (sapa) dağları katetmekle beraber, eşkiyaya rast geçecektir.”

Bediüzzaman'ın bu sözlerinin üzerinden yaklaşık yüz sene geçmesine rağmen, tembelliğimizle yolunu yapıp, eşkıyalardan korumadığımız için hakiki demokrasi treni henüz bize gelmemiştir. Bütün bunlara rağmen Bediüzzaman ümitvar olmamızı tavsiye eder. Çünkü, tam hürriyet ve meşru meşrutiyet tesis edildiğinde, “(herkesin) himmeti Süreyya kadar teali (yükselecek) ve ahlakı o derece tekemmül ve efkârı memalik-i Osmaniye kadar tevessü edeceğinden (genişleyeceğinden) Eflatun'ları ve İbn-i Sina'ları ve Bismark'ları ve Dekart'ları ve Taftazani'leri, inşaallah geri bırakacak. Bu kuvvetli Asya ve Rumeli tarlası çok şübban-ı vatan (vatan gençleri) mahsulü vereceğinden kaviyen ümitvarız.”

Öz

Türkiye'nin demokrasi serüveni, 19. yüzyılda Meşrutiyet'in ilanı ile başlar. Özellikle İkinci Meşrutiyet'in 1908'de ilan edilmesiyle çok çetin tartışmalar yaşanır. O zamanın aydınları ikiye bölünür. Bir kısmı, meşrutiyeti savunurken bir kısmı da şiddetle meşrutiyete karşı çıkar. İkinci gruptakiler, meşrutiyeti şerriata aykırı bulurlar. Şer'i esaslara dayalı Osmanlı'nın Batı menşeli meşrutiyeti benimsemesinin mümkün olmadığını düşünürler. Bu heyecanlı tartışmaların ortasında o zamanın meşhur bir İslam âlimi olan Bediüzzaman meşrutiyete din adına sahip çıkar ve bu konularla ilgili düşüncelerinin yer aldığı Münazarat adlı eserini yazar. Bu makalede, Münazarat'ta anlatılan meşrutiyet, istibdat ve hürriyetle ilgili orijinal tesbitler aktarılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Münazarat, meşrutiyet, istibdat, hürriyet, demokrasi

Abstract

The democracy journey of Turkey had started with the proclamation of constitutional monarchy in the 19th century. Especially, after the proclamation

of the second constitutional monarchy in 1908, big discussions had started to be made. The intellectuals of the time had been divided into two parts. Some of them had supported the constitutional monarchy and the other were against it. According to the second group, the constitution was against Islamic Law. They thought that it was impossible to accept the constitutional monarchy which was from western culture for the Ottomans which used to belong to Islamic sharia culture. And Bediuzzaman the famous Islamic scholar, in the middle of these discussions, had claimed the constitution in the name of religion and had published the Munazarat (The Controversies) book which was about these subjects. In this article, we will mention about the original determinations about constitution, autocracy and freedom which were defined in the Munazarat.

Keywords: Munazarat, constitution, autocracy, freedom, democracy